ברטנורא על מסכת מעשרות

פירוש רבי עובדיה מברטנורא

geulaquiz.com

פרק א

א **כלל אמרו במעשרות כל שהוא אוכל.** למעוטי סטיס שקורין בערבי ני״ל, וקוצה שקורין בערבי אלעצפו״ר, שאלו אינן אוכל, אע״פ שהן נאכלים ע״י הדחק. ואינם חייבים במעשרות:

ונשמר. למעוטי הפקר שאין לו בעלים שישמרוהו:

וגדוליו מן הארץ. למעוטי כמהין ופטריות. וכל הני ילפינן מקרא, דכתיב (דברים י״ד:כ״ב) עשר תעשר את כל תבואת זרעך וכו׳. את כל תבואת, דומיא דתבואה שהוא אוכל. זרעך, המיוחד לך פרט להפקר שאין לו בעלים מיוחדים. זרעך דבר שזורעים אותו ומצמיח, פרט לכמהין ופטריות שאינן נזרעות:

כל שתחלתו אוכל וסופו אוכל. כגון ירקות, שמיד כשהן גדלים ראוין לאכילה, ומשמרין אותו עד שיגדל ויוסיף אוכל:

חייב קטן וגדול. שהרי ראוין לאכילה בין גדולים בין קטנים:

וכל שאין תחלתו אוכל. כגון מיני פירות:

אינו חייב עד שיעשה אוכל. דכתיב (ויקרא כ״ז:ל׳) מזרע הארץ מפרי העץ, עד שיגדל ויעשה פרי:

ב **מאימתי הפירות חייבים במעשרות.** דתחלתן אינו אוכל וצריך ליתן שיעור לכל פרי ופרי מאימתי יגיע זמנו להיות ראוי לאכילה:

משיבחילו. תחילת בשולם קרוי בוחל, ודוגמא לזו תחילת ימי הנעורים באשה קרוי בוחל. ומפרש בגמרא משילבין ראשיהם זהו התחלת בשולם:

האבשים. מין ממיני הענבים הרעים כמו ויעש באושים (ישעיה ה):

משהבאישו. שנתבשלו כל כך עד שהחרצנים שבפנים נראים מבחוץ מתוך הקליפה. ואשכול שיש בו גרגיר א׳ שהגיע לשיעור זה הוי כולו חבור למעשרות:

והאוג. אילן שפירותיו אדומים, וקורין לו בלע״ז קורניאול״י:

והתותים. בערבי תו״ת ובלע״ז מורא״ש:

משימסו. משיתמעך האוכל מתחת ידו. ואם הגיעה אפילו פרידה אחת של רמון לשיעור זה כל הרמון חייב במעשרות:

משיטילו שאור. משיפתחו כשאור שיש בו סדקים:

משיטילו גידים. כשמתחילים להתבשל נראים בהם כמין גידים אדומים:

משיעשו מגורה. משיבדל האוכל מן הקליפה החיצונה ויהיה האוכל כאילו מונח במגורה דהיינו אוצר:

משיעשו קליפה. הקליפה התחתונה הסמוכה לאוכל ואינה נעשית אלא אחר גמר בשול הפרי. ואין הלכה כר׳ יהודה:

ג **משינקדו.** משיהיה בהם נקודות שחורות. כי בגמר בשולם הם מתחילים להשחיר:

וכל השחורים. כגון ענבי הדס וענבי סנה:

אגסים. בערבי אג״ס, ובלע״ז פירא״ש:

קרוסטמלין. תפוחים קטנים הדומים לעפצים שקורין מילין:

פרישין. קונדונייי״ש בלע״ז, ובערבי ספרג״ל:

עוזרדין. בערבי זערו״ד, ובלע״ז סורב״ש:

משיקריחו. פירות הללו בקטנן מכוסים שערות דקות כמין נוצה, וכשיתחילו להתבשל נקרחים מעט מעט, ובגמר בשולם נופל הכל:

התלתן משיצמח. משהיה נגמר בבשולו עד שאם היו זורעים אותו היה צומח. וסימן לידע מתי הגיע לשיעור זה, נותן אותו לתוך המים וכל פרידה ששוקעת רובה במים בידוע שאם יזרענה תצמיח. ודרשינן לה מדכתיב (דברים יד) עשר תעשר את כל תבואת זרעך, דבר שהוא נזרע ומצמיח:

משיכניסו שליש. שנתגדלו שליש ממה שעתידין להתגדל. אי נמי כשבא לעצרן ולסוחטן מוציא מהן עכשיו שליש ממה שמוציא כשנתבשלו יפה:

ד **וביר הקשואים והאבטיחים.** הכי קאמר ד׳ מינים הללו ביר, שהן הקשואין והאבטיחים והדלועין והמלפפונות, ובפירות האילן התפוחים והאתרוגים, חייבים בין גדולים בין קטנים, לפי שתחלתן אוכל וסופן אוכל והן נאכלים בין גדולים בין קטנים:

רבי שמעון פוטר את האתרוגין בקטנן. דסבירא ליה שאין נאכלים קטנים, ולא הוי תחלתן אוכל. ואין הלכה כרבי שמעון:

שקדים המרים. נאכלים בקטנן ואין נאכלים בגדלן. ושקדים מתוקים איפכא:

ה **איזהו גרנן למעשרות.** אימתי הוקבעו הפירות למעשר ואסור לאכול מהן עראי, כמו התבואה בגורן. שאף על פי שהגיעו הפירות לעונת המעשרות עדיין מותר לאכול מהן עראי עד שיהא גרנן למעשרות:

משיפקסו. משינטל פיקס שלהם והוא שער הצומח בהן כשהן קטנים וכשנתבשלו כל צרכן נושר:

משיעמיד ערימה. שיעשה מהן כרי:

משישלק. שילוק לאבטיח כמו פיקוס לדלועים:

מוקצה. לפי שאין עושים ערימה מן האבטיחים אלא שוטחים אותם, ומקום ששוטחים בו הפירות קרוי מוקצה:

ירק הנאגד. שדרכו למכרו אגודות:

ואם אינו ממלא את הכלי. כגון שרוצה למלאות שנים או שלשה כלים, אוכל מכל אחד עראי עד שימלא את האחרון:

כלכלה. המלקט ירק לתוך הכלכלה דהיינו סל:

משיחפה. את הירק בהוצין או בעלין שדרכן לכסות בו:

בד״א. שזהו גרנן למעשרות:

במוליך לשוק. למכור, דלאו בדעתו הדבר תלוי שמא ימצא לקוחות ויהיו הפירות טבולים שהמקח קובע למעשר:

אבל במוליך לביתו אוכל עראי עד שמגיע לביתו. דבדעתו תלוי הדבר ולא יהיו הפירות טבולים עד שיגיע לביתו, שהטבל אינו חייב במעשר עד שיראה פני הבית, דכתיב (דברים כו) בערתי הקדש מן הבית:

ו **הפרד.** רגילין היו לפרד ברמונים וליבשן, ואותן הגרגרים יבשים קרויין פרד ע״ש שמפרידים אותן כדי שתכנס בהן [החמה] מכל צד:

משיפקל. כמו משיקלף, כלומר משיסיר מעליהן הקליפות הרעות:

משימרח. אחר שמנקין התבואה מן המוץ שלה צוברים אותה במקום א׳ בגורן ומיפה פני הכרי ומחליקין אותו, והוא הנקרא מרוח:

משיכבור. לפי שרגילים לעקור הקטנית עם העפר צריך לכברם בכברה:

קוטעים. שבלים קטועים שלא נדושו:

מן הצדדים. צדי הכרי שלא נתמרח:

וממה שבתוך התבן. שלא נזרה מן המוץ:

ז **משיקפה.** משיסיר החרצנים והזגים שמעלה היין בתוך בור של יין בשעת רתיחתו:

מן הגת העליונה. שעדיין לא ירד לבור:

ומן הצינור. העשוי בפי הגת, והיין מקלח מן הצנור לבור. והיין שבגת או שבצנור עדיין לא נגמרה מלאכתו:

לעוקה. גומא שלפני בית הבד שהשמן יורד לתוכה:

עקל. כלי עשוי מחבלים שצוברים הזיתים לתוכו כשמכבידים הקורה עליהם:

ממל. הרכב העליונה שטוחנין בה הזיתים:

מבין הפצים. שמן היוצא מבין הנסרים:

חמיטה. היא עוגה דקה, וכשמוציאין אותה מן התנור רגילים להחליק פניה בשמן, וקמ״ל דלא חשיב כמבושל. שהאש קובעת למעשר ואסור לאכול עראי מכל תבואה ופירות וירקות שנתבשלו באור, אבל האי לא חשיב בישול:

וכן לתמחוי. דכלי שני הוא ואינו מבשל:

אבל לא יתן. שמן לקדרה ולאילפס כשהן מרתיחים. אע״פ שהעבירן מן האור, ויאכל אכילת עראי, דכל זמן שהיד סולדת בהן חשוב כמבשל וקבע למעשר:

לכל הוא נותן. לכל אלפסין רותחין ולכל קדרות רותחות הוא נותן, לאחר שהעבירן מן האור, ואינו קובע למעשר:

חוץ מדבר שיש בו חומץ וציר. שחריפתו של חומץ וציר מסייע לבשל. ואין הלכה כרבי יהודה:

ח **העגול של דבילה.** רגילין להחליק פניו במשקין, והוא גמר מלאכתו למעשר:

בתאנים ובענבים של טבל. במשקין היוצאים מתאנים וענבים של טבל מחליקים בהם העגול של דבילה ולא חשיבי כיון דאזלי לאבוד:

ורבי יהודה אוסר. דמשקין חשובין הם ואסורים משום טבל. ואין הלכה כרבי יהודה בכולה מתני׳:

המחליק בענבים. משפשף הענבים על עגול של דבילה:

לא הוכשר. העגול לקבל טומאה דלא חשיב משקה זה שיוצא מן הענבים. ובמשקה העומד לצחצח פליגי [בה] תנא קמא ור׳ יהודה אי חשיב משקה אי לא:

משידוש. מיבשים התאנים ואח״כ דשים אותם במקלות לתוך החבית, או מעגלין אותה בידים לתוך האוצר. ודישת החבית ועגול המגורה הוא גמר מלאכתן:

לא יאכל מהן עראי. דקא סבר לא עליון צריך לתחתון ולא תחתון צריך לעליון וכבר נגמרה מלאכתן. ורבי יוסי סבר עדיין צריכין זה לזה ולא נגמרה מלאכתן. ואין הלכה כרבי יוסי:

פרק ב

א **היה עובר בשוק.** עם הארץ החשוד על המעשרות:

אוכלין ופטורים. דאימור לא ראו פני הבית ולא הוקבעו למעשר. ואע״ג דמכר קובע למעשר האי מתנה יהיב להו ומתנה אינה קובעת:

מתקנים ודאי. שהנותן לא עישר דסבר הוא שיאכלו בשוק ולא בעי עשורי, וכיון דהכניסום לבית הוקבעו. ודוקא שנתן להם דבר מועט שראוי לאכלו בשוק, אבל אם נתן דבר מרובה, או שהיה המקבל אדם שאין דרכו לאכול בשוק, או הדבר הניתן אינו נאכל כך כמות שהוא, בכל אלו הוי כאומר הכניסו לבתיכם, ואסור לאכול מהם עראי דמסתמא כבר הוקבעו למעשר:

אין מתקנים אלא דמאי. ונותן תרומת מעשר לכהן, ומעשר ראשון ועני נוטל לעצמו:

ב **ואמר טלו לכם תאנים.** בעל השער או בעל החנות אמר כן:

ובעל השער ובעל החנות חייבין. דביתו של אדם טובל לו, אבל לא לאחרים:

ורבי יהודה פוטר. משום דשער וחנות אדם בוש לאכול בתוכו. וחצר הקובעת למעשר היא כל שאין אדם בוש לאכול בתוכה:

עד שיחזיר פניו. במקום שיושב ומוכר הוא בוש לאכול בלא חזרת פנים אבל במקום שאינו יושב ומוכר אינו בוש, וקיימא לן מקום שהוא בוש פטור מקום שאינו בוש חייב, ואין הלכה כרבי יהודה:

ג **המעלה פירות מן הגליל.** ליקט פירות בגליל כדי למכרן ביהודה לא הוקבעו למעשר אפילו לן בדרך, עד שיגיע ליהודה שדעתו למכרם שם:

וכן בחזרה. אם קודם שהגיע ליהודה נמלך להחזירן לגליל, אוכל מהן עראי בדרך עד שיגיע לגליל:

עד שהוא מגיע למקום השביתה. למקום שהוא רוצה לנוח שם בשבת, ומיד כשיגיע שם הוקבעו פירותיו למעשר אע״פ שעדיין לא הגיעה שבת. ואין הלכה כר״מ:

והרוכלין המחזרין בעיירות. למכור בשמים ותמרוקי הנשים ומוליכין עמהם פירות, אוכלים מהן עראי עד שיגיעו למקום הלינה, וכשמגיעים שם הוקבעו הפירות למעשר.

ר׳ יהודה אומר בית ראשון. שבעיר שהוא לן שם, קובע למעשר ואפילו הוא לן בקצה האחר של העיר, לפי שאדם רוצה לפנות כליו בבית ראשון שהוא פוגע כדי ללון שם. ואין הלכה כרבי יהודה:

ד **עד שלא נגמרה מלאכתן.** שלא הגיע גרנן למעשר. כל פרי ופרי, כפי מה שמפורש לעיל:

ר׳ אליעזר אוסר לאכול מהן עראי. עד שיפריש כל מעשרותיהן, דתרומה טובלת:

וחכמים מתירים. דסברי אין תרומה טובלת אלא א״כ תרם מתוך הכלכלה:

כלכלת תאנים שתרמה. עד שלא הגיע גרנן למעשרות:

ר׳ שמעון מתיר. אפילו תרם מתוך הכלכלה:

וחכמים אוסרים. והלכה כחכמים דתרומה קובעת למעשר כשתרם מתוך הכלכלה, ולאחר שתרם אסור לאכול עראי מאותה כלכלה עד שיפריש כל המעשרות:

ה **עד שיעשר.** דמקח טובל:

ואם צירף. שלקח בעל הגינה ב׳ כאחת ונתן לו חייב. אבל בזמן שהקונה ליקט ואכל מודה רבי מאיר דאוכל אחת אחת:

אמר רבי יהודה מעשה בגנת ורדין וכו׳ והתם בעל הגינה היה מלקט, שלא היו מניחים ליכנס שם אדם מפני הורדים, ואעפ״כ לא הופרש ממנה תרומה ומעשר מעולם. והלכה כרבי יהודה:

ו **שאבור.** שאברור ואבחר:

בורר ואוכל. תולש אחת אחת ואוכל אבל אם תלש וצירף שתים חייב:

מגרגר. מלקט גרגיר גרגיר ואוכל:

פורט. בעוד הרמון במחובר פורט ממנו גרגיר גרגיר ואוכל:

ובאבטיח סופת ואוכל. גרסינן, כלומר חותך חתיכות דקות ואוכל:

ז **לקצות בתאנים.** לעשות קציעות. יש מפרשים לשטחן ליבש, וי״מ לחתכן במקצועות שרגילים לחתוך בהם התאנים:

ואמר לו ע״מ שאוכל תאנים. ולא היה צריך לתנאי זה דבלאו הכי אוכל בדין תורה דכתיב (דברים כ״ג:כ״ה) כי תבא בכרם רעך ואכלת ענבים וגו׳, ובפועל הכתוב מדבר, הלכך לא הוי כמקח ואינו קובע למעשר:

ע״מ שאוכל אני ובני. אכילת בנו הוי מקח וקובע:

ולאחר הקציעה. שגמר כבר פעולתו, אינו אוכל בדין תורה ובא לאכול מכח התנאי והוי כמקח:

האוכל מן התורה פטור. ובפרק השוכר את הפועלים (בבא מציעא דף פז) מפרש אלו אוכלים מן התורה העושה במחובר לקרקע בשעת גמר מלאכה ובתלוש עד שלא נגמרה מלאכתו:

ח **בלבסים.** מין ממיני התאנים הרעים:

בבנות שבע. מין של תאנים לבנים וטובים:

לא יאכל בבנות שבע. דכתיב (דברים כג) כי תבא בכרם רעך ואכלת ענבים, מה תלמוד לומר ואכלת ענבים וכי לא ידענו שאין בכרם אלא ענבים, מכאן שאם היה עושה בתאנים לא יאכל בענבים:

אבל מונע את עצמו. פועל רשאי להיות מונע את עצמו שלא לאכול בשעה שעושה ברעות עד שמגיע ליפות, ואוכל מן היפות מה שהיה לו לאכול ברעות:

זה לאכול וזה לאכול. אכול אתה בתאנים שלי ואני אוכל בשלך:

זה לקצות וזה לקצות. אכול אתה בקציעות שלי השטוחות ליבש או החתוכות במקצועות ואני אוכל בקציעות שלך:

זה לאכול וזה לקצות. אכול אתה בתאנים הלחים שלי ואני אוכל בקציעות שלך, בכל אלו הוי מקח וקובע למעשרות:

המחליף לאכול חייב, לקצות פטור. דאין מקח קובע בדבר שלא נגמרה מלאכתו, הלכך קציעות הללו שלא נגמרה מלאכתן אין המקח קובע בהן. והלכה כר״י:

פרק ג

א **המעביר תאנים.** דרך חצרו, להוליכם למקום שעושים הקציעות:

אוכלין ופטורין. דחצר אינה קובעת בדבר שלא נגמרה מלאכתו, אבל הוא אסור לאכול אלא במקום שעושים הקציעות, משום דבמקומו ניכר שלא נגמרה מלאכתו ושלא במקומו אינו ניכר. ובניו מותרין אפילו במקום שאין עושין בו הקציעות, שאין תלוי בהם לימלך וכיון שדעת אביהן לעשות מהן קציעות מותרין, אבל הוא שבידו לימלך אינו מותר אלא במקום שעושים הקציעות:

אבל אם יש להם עליו מזונות. שקצץ להן, דאינן אוכלין מן התורה, כיון שאינו גמר מלאכה דלא שכרן אלא להעבירן עד מקום שעושים הקציעות:

הרי אלו לא יאכלו. דהוי מקח, ולגבי לוקח חשיבי כנגמרה מלאכתן שהלוקח עיניו במקחו:

ב **המוציא פועליו לשדה.** למלאכה אחרת ולא ללקוט פירות, דהשתא אין אוכלין מן התורה:

אוכלין ופטורין. אם נתן להם, דמתנה אינה כמכר:

ואם יש להן עליו מזונות. שקצץ להן:

אוכלין אחת אחת וכו׳ דלא הוי קבע:

ולא מן המוקצה. כרי של תאנים:

ג **לעשות בזיתים.** לעדור ולקשקש תחת הזיתים, ולא ללקט, דהשתא אינו אוכל מן התורה:

ואם צירף. שנים ביחד חייב דהוי קבע:

לנכש בבצלים. לתלוש העשבים הרעים הגדלים בתוך הבצלים:

מקרסם. מחתך, ודומה לו יכרסמנה חזיר מיער (תהילים פ׳:י״ד):

ד **ואפילו בצד שדה קציעות.** דמוכחא מלתא דמהך שדה נפול, אפילו הכי מותרות משום גזל דמסתמא נתיאשו הבעלים מהן:

ופטורות מן המעשר. כדין הפקר:

ובזיתים ובחרובים חייבין. לפי שאין הבעלים מתיאשים מהן, שמראיתו מוכיח עליו שמאילן זה נפל. אבל תאנה עם נפילתה נמאסת ולא ידוע מאיזה אילן היא:

אם דרסו רוב אדם. אם רוב אנשי אותה העיר דרסו כבר הגרוגרות שלהן בשדותיהן, אית לן למימר זו מן הדרוסות הן וכבר נגמרה מלאכתן, וחייב לעשר:

פלחי דבילה. אחר שנדרסו בעגול מחלקים העגול לכמה פלחין, ויש בפלח הרבה דבלות דבוקות זו בזו:

עד שלא כנסן לראש הגג. לעשות מהן ערימה, שהוא גרנן של חרובין למעשר כדתנן בפרק קמא:

מוריד מהן לבהמה. אבל הוא לא יאכל, שאין אוכלים על המוקצה אלא במקומן, כלומר הפירות ששוטחין אותם ליבש שלא נגמרה מלאכתן אין אוכלים מהן אלא במקומן, דשלא במקומן אינו ניכר שלא נגמרה מלאכתן, ומיהו כשמאכיל מהן לבהמה אפילו שלא במקומן, מתוך שאין החרובין מאכל בהמה מידע ידיע דלא נגמרה מלאכתן ולא יבשו כל צרכן:

מפני שהוא מחזיר את המותר. למקום ששוטחן שם ליבש, וכל היכא דמותרו חוזר לא טביל:

ה **איזו היא חצר שחייבת במעשר.** שקובעת למעשר כמו בית:

חצר צורית. שכן בצור היו מושיבין שומר בפתח החצר:

כל שאחד פותח ואחד נועל. כגון שיש בחצר שני בתים לשני בני אדם, וכשאחד מהן פותח פתח החצר בא השני ונועל, וכשאחד נועל השני מוחה בידו ופותח, נמצאת חצר שאינה משתמרת:

ואין אומרים לו מה אתה מבקש פטורה. ואף על פי שאינו בוש לאכול בתוכה:

והחיצונה פטורה. כיון שיש לפנימית דריסת הרגל עליה אינה משתמרת. וקיימא לן הלכה כדברי כולן להחמיר:

ו **אף על פי שהן של חצר החייבת.** והעלה הפירות לגג דרך חצר, אף על פי כן לא טבלי, הואיל ובשעה שהכניסן לחצר היה בדעתו להעלותן ולאכלן בגג. והני מילי כשיש בגג ארבע אמות על ארבע אמות, אבל אם אין בגג ארבע אמות על ארבע אמות בטל לגבי חצר:

בית שער. אצל פתח החצר:

אכסדרה. מוקפת משלש מחיצות ומקורה למעלה:

מרפסת. מקום לפני העליות, ויוצאים מן העליות למרפסת ומן המרפסת יורדים בסולם לחצר:

ז **הצריפים.** אין להם גג, אלא הקורות למעלה נוגעות זו בזו והולכים ומתרחבים למטה:

והבורגנים. כמין שובכים, עשויין בשדות לאצור בהן פירות:

והאלקטיות. סוכות שעושים בימות החמה לצל. תרגום קיץ קייטא:

סכת גינוסר. ים כנרת מתרגמינן גינוסר, והוא מקום בארץ הגליל שפירותיו מרובים וטובים, ויושביו עושים סכות ודרים שם כל זמן הפירות:

אף על פי שיש שם רחים ותרנגולים. לא הוי קבע:

סוכת היוצרים. רגילים לעשות שתי סכות זו לפנים מזו בפנימית מצניע קדרותיו ודר שם, ובחיצונה עושה מלאכתו ומוכר קדרותיו:

כל שאינה דירת החמה ודירת הגשמים. וסוכה פנימית אין היוצר דר בה בימות הגשמים, הלכך פטורה, ואין הלכה כרבי יוסי:

רבי יהודה מחייב. רבי יהודה לטעמיה, דסבר סוכה דירת קבע בעינן וחייבת במזוזה. ואין הלכה כרבי יהודה:

ח **תאנה שהיא עומדת בחצר.** אילן של תאנה שהוא עומד בחצר, וחצר קובעת למעשר:

ואם צירף. שתים חייב:

רבי שמעון אומר אחת בימינו. אפי׳ שלש כהאי גוונא לא הוי צירוף ושרי. ואין הלכה כרבי שמעון:

עלה לראשה. לראש התאנה:

ממלא חיקו ואוכל. שם ובלבד שלא יוריד לחצר:

ט **נוטל את האשכול.** אוכל כדרכו ואין צריך לגרגר, וכן ברמון אין צריך לפרט, וכן באבטיח אין צריך לספות, דהיינו לחתוך חתיכות דקות:

רבי עקיבא אומר וכו׳ והלכה כר״ע:

כוסבר. כך שמה בערבי והוא זרע גד ובלע״ז קוליינדר״ו:

מקרסם. מחתך:

סיאה. בערבי פודנ״ג, ובלע״ז פולי״ו:

אזוב. בערבי זעת״ר:

והקורנית. בערבי חש״א, ובלע״ז שדריא״ה:

אם היו נשמרים חייבין. דאין חייב במעשר אלא אוכל ונשמר:

י **אוכל כדרכו.** מן הנוף העומד בגנה:

אוכל אחת אחת. מן הנוף הנוטה לחצר:

ואם צירף. שנים חייב:

הכל הולך אחר העיקר. דשדינן נופו בתר עיקרו, שהוא מקום יניקת האילן:

ובבתי ערי חומה הכל הולך אחר העיקר. אף הנוף הנוטה חוץ לחומה אם לא גאלו בתוך השנה נחלט לצמיתות כאילו היה בתוך החומה, הואיל ועיקר האילן בתוך החומה הוא:

ובערי מקלט הכל הולך אחר הנוף. אף אחר הנוף קאמר, שאם עיקרו בפנים בתוך תחום ערי מקלט ונופו נוטה חוץ לתחום, כי היכי דבעיקרו לא מצי גואל הדם קטיל ליה לרוצח בנופו נמי לא מצי קטיל ליה דשדינן נופו בתר עיקרו. ואי עיקרו בחוץ ונופו בפנים, כי היכי דבנופו לא מצי קטיל ליה, בעיקרו נמי לא מצי קטיל ליה, דשדי עיקרו בתר נופו לחומרא. וכן בירושלים הלך אחר הנוף לענין מעשר שני, היינו נמי לחומרא, דעיקרו בחוץ ונופו לפנים, כי היכי דבנופו לא מצי פריק, דאין מעשר טהור נפדה בתוך ירושלים בעיקרו נמי לא מצי פריק ליה, ואי עיקרו בפנים ונופו לחוץ, כי היכי דבמקום נופו לא מצי אכיל ליה בלא פדייה, שהרי הוא חוץ לירושלים ה״נ במקום עיקרו אע״פ שהוא בפנים לא מצי אכיל ליה בלא פדיה:

פרק ד

א **הכובש.** ירקות או זיתים בחומץ או ביין, וכן השולק או המולח, אף בשדה חייב. שהאור והמלח והמקח והתרומה והשבת והחצר המשתמרת, כ״א מאלו קובע למעשר:

המכמן באדמה. המטמין פירות תחת הקרקע כדרך שרגילין להטמין פירות שאין מבושלים כל צרכן כדי שיתבשלו:

והמטבל. פירות במלח או בציר או בחומץ ואוכל, פטור, ואינו קובע למעשר כמו הכובש או המולח, אלא אוכל מהן אכילת עראי ופטור מן המעשר:

הפוצע זיתים. ממעך וכותש אותם כדי שיצא השרף, דהיינו המרירות שלהן:

הסוחט זיתים על בשרו. לסוך גופו:

לתוך ידו חייב. דמה שנתן לתוך ידו נחשב כאילו נתן לתוך בור קטן דהיינו החפירה שהיין והשמן יורדים בה:

המקפה לתבשיל. השולה פסולת שמעלה היין בעת רתיחתו נקרא מקפה, ואם אחר שנתן יין בתבשיל הסיר מעליו החרצנים והזגים הצפין למעלה, קפוי עראי הוא זה ואינו קובע למעשר כשאר מקפה יין בעלמא. ובתבשיל צונן איירי, דאי בתבשיל רותח הא אמרינן שהאור קובעת למעשר, ובלא הקפאה היה נקבע למעשר מחמת האור:

לקדרה. רקנית, קודם שנתן לתוכה התבשיל נתן בתוכה יין והקפהו הוה ליה כמקפה בבור קטן וחייב:

ב **תינוקות שטמנו תאנים.** בשדה, דאי בבית, בלא שבת בית קובעת. ונקט תינוקות, לאשמועינן דיש להם מחשבה הניכרת מתוך מעשיהם:

לא יאכלו למוצ״ש. דכיון שקבעתן שבת למעשר אסורים לעולם עד שיתעשרו:

כלכלת שבת. כלכלה מלאה פירות שיחדה לשבת:

וב״ה מחייבין. במעשר מיד אפילו קודם השבת, דכיון שיחדה לשבת הוקבעה מיד:

לשלוח לחבירו. נטבל מיד ולא יאכל עראי עד שיעשר. ואפי׳ לא שלחה, לפי שכיון שיחדה לשלחה הוא מקפיד עליה כמו בכלכלת שבת. ואין הלכה כר״י:

ג **המעטן.** מקום שצוברין שם הזיתים כדי שיתרככו ויהיו ראויות להוציא שמנן:

טובל אחד אחד במלח. שאין קובע אלא במלח וצירוף שתים, הלכך אם מלח ונתן לפניו חייב:

מן המעטן הטהור חייב. וכגון שהאדם הנוטלן טמא, שא״א לו להחזיר את המותר שכבר נטמאו כל אותן שנטל בידו:

מן הטמא פטור. שכיון שהמעטן כולו טמא [והאדם] הנוטלן טמא הרי הוא מחזיר את הנותר:

ד **שותין על הגת.** וכגון שהכניס שם ראשו ורובו, דליכא למגזר שמא יביא הכלי אליו וישתה חוץ לגת, דחוץ לגת הוי קבע ואסור לשתות:

בין על החמין. בין שמזג היין בחמין, בין שמזגו בצונן:

ר״א ב״ר צדוק מחייב. דגזר שמא יוציא מן היין חוץ לגת:

על החמין חייב. שהוא קובע, לפי שאינו יכול להחזיר המותר שיקלקל היין שבגת, אבל מזג בצונן פטור שיכול להחזיר המותר. והלכה כחכמים:

ה **המקלף.** מסיר קליפתן:

מקלף אחת אחת. שעורה אחת. ודוקא כשאינו סמוך לגורן אבל אם היה סמוך לגורן אפילו קילף יותר פטור, מפני שהוא מחזיר את המותר:

המולל מלילות. המהבהב שבולין באור וממעכן בידו להסיר הפסולת:

מנפה. להפריח המוץ:

מיד ליד. מנערן מידו אחת לידו האחרת:

ירקה פטור. שהזרע עיקר וירקה לא חשיב אא״כ כוון לירק:

מתעשרת זרע וירק. חייב לעשר בין אכל הזרע בין אכל העלין ירק כמות שהן:

השבת. כך שמה בערבי, ובלע״ז אניט״ו.

וזירים. זמורות, ואפילו זרעה סתם מתעשרת זרע וירק וזירים, לפי שהשבת עושה זמורות ארוכות. אבל הכוסבר אינה מתעשרת זירים אא״כ זרעה תחלה לזירים:

אינו מתעשר זרע וירק. אם זרע סתם ולא פירש:

השחלים. בערבי חב אל שאר, ובלע״ז קרישון:

הגרגיר. כך שמו בערבי, ובלע״ז אירוג״א. והלכה כחכמים:

ו **התמרות של תלתן.** יש מפרשים לולבי תלתן, כעין שיש לגפנים, והן נאכלים. וי״מ כשמתחיל הגבעול לצמוח נראה במקום צמיחתו כמין גרגיר עב ונקרא תמרה כדאמרינן [סוכה לג] גבי הדס נקטם ראשו ועלתה בו תמרה. ובתלתן וחרדל ופול הלבן חשובין אוכל:

הצלף בלע״ז קאפר״י:

תמרות. לולבין שבו, ויש מפרשים הפרח:

אביונות. הוא עיקר הפרי, וקפריסין הוא שומר הפרי:

ר״ע וכו׳ והלכה כרבי עקיבא:

פרק ה

א **העוקר שתלים.** נטיעות אחר שצמחו וגדלו קצת עוקרין אותן ושותלין אותם במקום אחר והם מתעבים ומתרחבים ומתגדלין שם:

פטור. אפילו ראו פני הבית, מפני שעדיין לא נגמרה מלאכתן:

לקח במחובר לקרקע. הקונה פירות כשהן מחוברין פטור שאין המקח קובע למעשר אלא בקונה בתלוש, לא במחובר:

לקט. שתילין לשלוח לחברו פטור:

אם יש כיוצא בהם נמכרים בשוק. חשיבי כאילו נגמרה מלאכתן. ואין הלכה כרבי אלעזר בן עזריה:

ב **ונוטע בתוך שלו לזרע.** [שיתבשל] בהם הזרע במקום נטיעתן:

מפני שהוא גרנן. עקירתן הוא גרנן, שאין להם גורן אחר להתחייב במעשר, דזרען פטור מן המעשר דכתיב (ויקרא כו) מזרע הארץ, ולא כל זרע, פרט לזרעוני גינה שאינן נאכלין, ונמצא שנגמרה מלאכתן ואסור לנוטען עד שיעשר:

טהרו מלטמא. דכזרועין דמו, והתורה רבתה בטהרת זרעים דכתיב (שם יא) על כל זרע זרוע אשר יזרע טהור הוא. אבל לכל שאר מילי כתלושין דמו, ובחזקתן הן למעשר ולשביעית, ואפילו לטהרת טומאה, דוקא השרישו בעליה שיש תחתיהן עפר המעזיבה, אבל השרישו בקופה כתלושים דמי אף לענין טומאה:

והן מגולין. העלין שלהן, כדרך גדילתן. כנטועים בשדה דמו, והתולש מהן בשבת חייב, וחייבין בשביעית ובמעשרות:

ג **לא ימכור אדם פירותיו וכו׳** דקעבר משום ולפני עור לא תתן מכשול (ויקרא י״ט:י״ד):

ואם בכרו. אם יש בהן בכורות שהגיעו לעונת מעשרות והשאר לא הגיעו, נוטלן ומוכר את השאר:

ד **תבנו.** שבולין שנדושו ופעמים נשאר בהן חטין:

גפתו. פסולת של זיתים:

זגיו. פסולת של ענבים:

להוציא מהן משקין. אגפתו וזגיו קאי:

על הקטועין. שבולות קטועות שלא נדושו:

ועל הצדדין. צדי הכרי. וכן התורם בבור, בלבו על מה שבחרצנים ועל מה שבזגין. והתורם בבית הבד, בלבו על מה שבתוך הגפת:

ה **הלוקח שדה ירק.** מן הנכרי:

בסוריא. הם ארצות שכבש דוד, כגון דמשק וארם נהרים וארם צובה. ובמקצת דברים עשאום כארץ ישראל ובמקצתן לא:

אם עד שלא בא לעונת המעשרות חייב. הואיל ובשעה שבאים לידי חיוב ברשותו של ישראל הם. אבל אם הגיע עת החיוב ברשות העובד כוכבים פטור, דלדבר זה עשו סוריא ככבוש יחיד ולאו שמיה כבוש:

ולוקט כדרכו. ופטור מלעשר אף מה שנוסף ברשותו. אבל פועלים לא ישכור, דחיישינן דלמא אתי למעבד הכי אף בשדה שלקח עד שלא בא לעונת המעשרות. ורבי יהודה לא גזר:

פטור. כיון שאין לו בגוף הקרקע כלום:

רבי אומר אף לפי חשבון. אמילתיה דתנא קמא קאי, והכי קאמר כי היכי דמחייב אם לקח עד שלא בא לעונת המעשרות לעשר על הכל, הכי נמי מחייב אם הגיע לעונת מעשרות לעשר לפי חשבון שנתוסף ברשותו, כגון אם הביאו שליש ביד הנכרי חייב לעשר על שני שלישים שנתוספו ברשותו. והלכה כרבן שמעון בן גמליאל:

ו **המתמד.** הנותן מים בחרצנין ובזגין או בשמרים נקרא מתמד. והכא מיירי בנותן מים בשמרים דוקא:

ומצא כדי מדתו. לאו דוקא כדי מדתו, דאפילו נתן ג׳ כדות של מים ומצא ג׳ וחצי פטור, עד שיתן ג׳ וימצא ד׳:

פטור. ואע״ג דשמרים יהבי בהו טעם, פטור, דטעם שמרים של טבל לא חשיב טעם גמור אלא קיוהא בעלמא:

רבי יהודה מחייב. דסבר אי אפשר שיצאו כל המים לחוץ אלא נשאר חצי כד של מים בתוך השמרים, ונמצא שאלו הג׳ כדות וחצי שיצאו יש בהן כד א׳ של יין ושנים וחצי מים, והוו כיין מזוג, שכן דרך מזיגת היין. ואין הלכה כר׳ יהודה:

מצא יותר מכדי מדתו. והוא דרמא תלתא ואשכח ארבעה:

מוציא עליו ממקום אחר. אף ממקום אחר, כלומר לא מיבעיא מיניה וביה דשרי, אלא אף ממקום אחר יכול לעשר לפי חשבון היתר על מדתו:

ז **שלנו.** לינת לילה:

הערימה החייבת. הכרי שנתחייב במעשר, כההיא דתנן בפרק קמא ואם אינו ממרח משיעמיד ערימה:

ח **שום בעל בכי.** שום חריף שהאוכלו בוכה ועיניו זולגות דמעות. ול״נ שום הגדל בהר הלבנון, שכן בערבי קורין ללבנון בע״ל:

רכפא. שם מקום:

גריסין הקילקין. גריסין של פול הבאים מן הקלקי, שם מקום, והן מרובעות כדתנן בנגעים כגריס הקלקי המרובע:

ועדשים המצריות. ראשן אחד חד, והמינין הללו כולם הם מדבריות וחזקתן מן ההפקר לפי שאינן נזרעים בגינה, לפיכך פטורים מן המעשרות:

אף הקורקס. בערבי קלקא״ס, והוא מין ממיני הכרוב:

הקוטנים. ממיני העדשים. והלכה כסתם משנה:

ונלקחים מכל אדם. אף מן החשודים למכור פירות שביעית:

זרע הלוף העליון. אני שמעתי הלוף השוטה. אבל זרע הלוף הפקח חייב. ורמב״ם פי׳ שהמשנה מסורסת זרע העליון של לוף. ולוף הוא ממיני הבצלים:

שאע״פ שאביהן תרומה. אע״פ שאחד מכל אלו זרעוני גינה שאינם נאכלים הן תרומה. וזרען, הרי הגדולים נאכלין. ולא אמרינן גדולי תרומה תרומה אלא כשהזרע הזרוע הוא מדברים הראויין לאכילה:

שאביהן. הזרע. שהוא אב למה שגדל ממנו: